

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка – Морської Лілії Іванівни на дисертацію Процик Ганни Михайлівни **«Розвиток пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України (1991–2018 рр.)»** на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі педагогіки за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Методика навчання іноземних мов як відносно молода наука потребує не лише дослідження й розробку новітніх методів навчання, але й урахування позитивних і негативних уроків своєї історії з метою пошуку оптимальних шляхів вивчення й навчання іноземних мов, враховуючи сучасний соціальний попит і необхідність швидкого реагування на глобалізаційні світові процеси. Відповідно, *актуальність рецензованого дослідження* зумовлена технологічними та глобалізаційними процесами, які охоплюють всесвітню економічну, політичну, культурну інтеграцію й вимагають від фахівця будь-якого профілю готовності до ефективного професійного функціонування в інформаційному й полікультурному суспільстві. Кардинальні зміни на всіх рівнях життєдіяльності суспільства спричиняють виникнення нових парадигм розвитку освіти, особливо у сфері вищої професійної освіти, що вимагає необхідність переорієнтації вектору існуючої системи у сфері навчання іноземних мов, де вагома роль відводиться активній позиції студента, а самоосвіта і самоусвідомлення освітньої траєкторії відповідатиме викликам сучасності.

З іншого боку, актуальність рецензованої праці визначається недостатністю наукової уваги серед українських і зарубіжних учених до проблеми підготовки самодостатніх, активних особистостей, які готові та спроможні виконувати наукові, методичні та психолого-педагогічні завдання у процесі професійної діяльності. Саме тому якість підготовки майбутніх учителів залежить від того, наскільки активну участь кожен студент бере у вирішенні дидактичних завдань.

Сучасне суспільство потребує фахівця, який вмис швидко адаптуватися, самостійно вирішувати нестандартні проблеми, оволодівати новими знаннями. Саме на це спрямована рецензована наукова праця.

Про актуальність дисертації свідчить зв'язок теми роботи із науковою проблемою, над вирішенням якої працює кафедра педагогіки та менеджменту освіти – «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх педагогічних та керівних кадрів до інноваційної діяльності в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0120U101844).

Тему роботи затверджено Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол No 6 від 26 грудня 2019 р.).

Дисертаційна робота містить міцне методологічне підґрунтя: саме у плідній інтеграції історичних досліджень і теоретичного обґрунтування закономірностей освітніх процесів, аналізу кращого світового досвіду вбачаємо актуальне вирішення задекларованої проблеми, запропонованої Процик Г. М.

Робота чітко структурована і грамотно оформлена, що свідчить про володіння авторкою логікою наукового дослідження. Структура роботи відповідає меті дослідження й вирішуванню у ньому завданням: складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних літературних джерел із 207 найменувань і сімнадцяти позицій додатків.

Науково-теоретичний рівень виконаної роботи забезпечений використанням комплексу теоретичних, емпіричних методів дослідження, методів статистичної обробки даних історико-педагогічного дослідження, що забезпечують належне розв'язання поставлених у роботі завдань.

Оцінюючи *найважливіші здобутки дисертаційного дослідження*, зазначимо такі, що мають вагоме значення для розвитку педагогічної науки: визначено й теоретично обґрунтовано сукупність історичних і педагогічних умов, які забезпечували ефективність професійно орієнтованого навчання іноземних мов у досліджуваній період.

Дисертація Процик Ганни Михайлівни є комплексним дослідженням, положення якого мають належний рівень *наукової новизни*, зокрема, *особистий внесок дисертантки* у предмет дослідження, полягає в тому, що:

- обґрунтовано розвиток теоретичних основ формування пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови в закладах вищої освіти України періоду незалежності;

- виокремлено етапи та визначено особливості й тенденції розвитку пізнавальної активності студентів;

- виявлено шляхи модернізації системи підготовки та розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови;

- визначено можливості запровадження міжнародних стандартів оцінювання якості навчання у закладах вищої освіти України упродовж досліджуваного періоду;

- уточнено сутність базових понять дослідження: «активність», «пізнавальна активність», «інновації», «творчість», «самостійність», «самостійна робота», «пізнавальна самостійність», «діяльність», «пізнавальна діяльність», встановлено логічні зв'язки між ними, запропоновано власні визначення термінів.

Належне вивчення дисертації дає підстави стверджувати, що робота є закономірною і своєчасною реакцією на сучасні вимоги до підготовки висококваліфікованих фахівців. *Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації* забезпечено їх аргументованим викладом. Достовірність отриманих дослідницею результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю специфіки змісту, форм і методів навчання студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання у досліджуваній період, ґрунтовним аналізом положень щодо професіоналізації змісту навчання іноземних мов студентів у вищих педагогічних закладах України, від перших років незалежності до 2018 року.

Результати дослідження є достатньо висвітлені в наукових публікаціях здобувачки. Не викликає сумнівів належний науковий рівень дисертації, що підтверджує володіння нею теорією досліджуваної проблеми і відповідними методами наукового пошуку.

Аналіз дисертаційного дослідження Процик Ганни Михайлівни демонструє його беззаперечне *теоретичне значення*: це перше українське дослідження, яке презентує аналіз і вивчення досвіду підготовки майбутніх вчителів іноземної мови у ЗВО України, в якому виокремлено три етапи: перший (підготовчий до 1991 р.), другий (1991 р. – 2000 р.), третій (2001 р. – сьогодні). Окрім цього, дослідниця зуміла привернути увагу до досліджуваного феномену з точки зору визначення педагогічних умов, які допоможуть забезпечити ефективний розвиток пізнавальної активності студентів: формування позитивної мотивації до творчої діяльності; забезпечення поетапності у формуванні творчих умінь; комплексне застосування завдань розвивального, творчого та проблемного характеру; використання особистісно-розвивальних технологій; консультуюча роль вчителя; суб'єктно-суб'єктні взаємини в навчальному процесі. У роботі розроблено та теоретично обґрунтовано педагогічну модель формування розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови.

Практичне значення отриманих результатів полягає в удосконаленні освітнього процесу, спрямованого на розвиток пізнавальної активності студентів шляхом використання інтерактивних технологій, створення продуктів творчої діяльності; проблемного бачення; мисленнєвої діяльності; оригінальних, нестандартних ідей. Авторкою запропоновано різноманітні методи, способи та шляхи покращення активної творчої діяльності студентів, узагальнено досвід інших країн щодо ефективних освітніх технологій. На цій підставі дослідниця доходить висновку, що пізнавальну активність можна суттєво підвищити за умови спеціального структурування навчального матеріалу, використання інноваційних форм, методів і засобів, а також розвитку творчих можливостей здобувачів вищої освіти та викладача в

освітньому процесі. При цьому важливою є раціональна організація розумової праці студента, яку слід реалізовувати шляхом використання прийомів активної роботи з матеріалом, умінням здійснювати смислове групування матеріалу, виокремлювати головне, складати план.

Уже з перших сторінок дисертації (у *першому розділі*) дослідницею розглянуто комплекс питань, які, на думку Ганни Михайлівни, й складають теоретичні засади забезпечення ефективного розвитку пізнавальної активності студентів – майбутніх учителів іноземних мов. Тут авторка дослідження пропонує вичерпну характеристику ключових понять, зокрема «пізнавальна активність» та «пізнавальна діяльність», які взаємно доповнюють одне одного, адже результатом пізнавальної діяльності, як стверджує дослідниця, є пізнавальна активність. Різномасштабний аналіз наукових розвідок дав змогу авторці роботи з'ясувати, що ознаками пізнавальної активності є: якість роботи, готовність до роботи, прагнення до самостійності в діяльності, шляхи вибору вирішення проблем, вибір складності завдання, запитання студентів до одногрупників та викладача, використання сукупності засвоєних знань, критичність і схильність до аналізу помилок, участь у колективній та груповій роботі, самостійний пошук та опрацювання літератури із запропонованої теми, самооцінка та самоконтроль власних дій.

Нам імпонує логіка вирішення досліджуваної проблеми, зокрема цікавою є позиція авторки щодо обґрунтування теоретичних основ формування пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови в закладах вищої освіти України періоду незалежності, де досліджено шляхи модернізації системи підготовки майбутніх учителів іноземних мов, а також, на основі вивчення кращого міжнародного досвіду, запропоновано шляхи запровадження міжнародних стандартів оцінювання процесу формування пізнавальної активності зазначених фахівців.

Безперечно схвалення заслуговує (у контексті роботи) авторська педагогічна модель формування розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови, сутності розробки котрої присвячено *другий та*

третьої розділи дисертації. Тут авторка чітко й ґрунтовно підійшла до вирішення головного завдання у процесі побудови моделі – вивчення кращих надбань з історії розвитку педагогічної вітчизняної науки у контексті підготовки майбутніх учителів іноземних мов, інтегрованих у найперспективніший міжнародний досвід. Проведений ретроспективний аналіз розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови (на основі опрацювання нормативно-правових актів щодо освітніх реформ, статутів, навчальних планів, матеріалів вчительських з'їздів, державних директив, постанов, наказів, розпоряджень) дав можливість сформулювати висновки важливі для оцінки минулих років, а також необхідні для прогнозування перспективних напрямків у майбутньому, зокрема формування інтегрального мислення майбутнього педагога, високий рівень розвитку лінгводидактичної компетентності.

Значним позитивом роботи є доведення вагомості використання у молодій незалежній державі нових технологій навчання й учіння, розвитку творчості студентів впродовж навчання в закладі вищої освіти, сформувати у них вміння мислити, міркувати, аргументувати, формувати причинно-наслідкові зв'язки, доводити власні судження, робити самостійні умовисновки. У ході аналізу з'ясовано, що для того щоб викладання іноземних мов було успішним необхідно застосовувати індивідуальний підхід у методиці викладання, що передбачає вивчення особливостей кожного студента та підбір найефективніших методів, прийомів і засобів, залежно від особливостей характеру здобувача вищої освіти, розумових здібностей, запам'ятовування і засвоєння матеріалу тощо.

Однозначно цікавим і вартим наукової уваги є обґрунтування самостійності у здобутті знань у досліджуваній період, що досягалася завдяки власній діяльності студента, появою внутрішньої потреби у знаннях, розвитком пізнавальних інтересів. Ретроспективний аналіз дав змогу з'ясувати, що навчальний процес у досліджуваній період передбачав оволодіння студентом складними вміннями та навичками: бачити сенс і мету роботи, організувати

власну самоосвіту, вміти по-новому підходити до вирішення питань, мати здатність до творчості, розумової активності і самостійності.

Схвальну оцінку заслуговують запропоновані ідеї щодо ефективності сучасних тенденцій у підготовці майбутніх учителів іноземних мов, зокрема формування так званих *soft skills* – комунікабельність, здатність працювати в команді, критичність мислення, адаптивність тощо. У *висновках* надаються підсумки роботи й розкриваються шляхи використання її результатів. Оформлення дисертаційного дослідження відповідає чинним вимогам.

Загалом, вивчення й аналіз змісту дисертації Процик Г. М. дає підстави зробити висновок про високий ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, які є адекватні поставленим завданням. Це дає змогу узагальнити про досягнення мети дослідження. Робота відзначається науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. Основні результати відображено в 16 публікаціях, 15 з яких – одноосібні.

Попри високу позитивну оцінку наукового пошуку, здійсненого у дисертації, слід зазначити низку *дискусійних положень і побажань*:

1. У підрозділі 1.3. авторка зробила спробу аналізу досвіду зарубіжних країн з перспективи розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземних мов, однак чомусь у підрозділі ведеться мова про філологів (принаймні так задекларовано у його заголовку), а не педагогів. Варто було б пояснити доцільність такого формулювання, а також більше зосередитися на специфіці розвитку пізнавальної активності у розглянутих країнах.

2. У загальних висновках до дисертації авторка зазначає про розробку та обґрунтування нею педагогічної моделі формування розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови, і фактично в сукупності результати дослідження виводять на таку модель (встановлено головні тенденції розвитку пізнавальної активності, досліджено шляхи модернізації системи підготовки вчителів з виокремленням можливостей запровадження міжнародних стандартів, зрештою обґрунтовано сукупність історичних і педагогічних умов, які забезпечували ефективність професійно орієнтованого

навчання іноземних мов у досліджуваний період), однак у змісті роботи такий важливий аспект роботи губиться. Доцільним було б доповнення змісту дисертації зазначенням тієї частини дисертації, котра присвячена розробці та обґрунтуванню згаданої вище педагогічної моделі.

3. Вивчаючи питання становлення національної системи підготовки вчителя іноземних мов (підрозділ 2.1.) авторці варто було закцентувати увагу на характеристиці типів університетів (класичні, педагогічні), в яких у нашій державі здійснювалася підготовка вчителя іноземних мов у досліджуваний період, що розширило б діапазон дослідницького аналізу за межі «філологічної освіти» (до прикладу, в педагогічних вузах України у перші роки незалежності кваліфікацію вчителя іноземних мов як додаткову можна було здобути, навчаючись на факультеті фізичного виховання, початкового навчання тощо)

Однак згадані вище зауваження не є принциповими, не мають вирішального впливу на достовірність й обґрунтованість висновків, зроблених дисертанткою.

Отже, наукове значення дисертації Процик Г. М. визначається предметом дослідження і полягає в тому, що вперше обґрунтовано розвиток теоретичних основ формування пізнавальної активності майбутніх учителів іноземних мов у закладах вищої освіти України періоду незалежності, виокремлено етапи та визначено особливості й тенденції розвитку пізнавальної активності студентів, а також виявлено шляхи модернізації системи підготовки та розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів. Результати дослідження мають практичну цінність для підготовки майбутніх фахівців з іноземних мов.

Аналіз дисертації та наукових публікацій Ганни Михайлівни Процик, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, не дає підстав припускати, що в них мають місце порушення академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація). Зокрема, в разі використання ідей, тверджень, відомостей із зовнішніх джерел інформації, в роботі завжди є на них посилання, що відповідає нормам законодавства про авторське право й суміжні права.

ВИСНОВОК: Дисертація Процик Г. М. «Розвиток пізнавальної активності майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої освіти України (1991–2018 рр.)» є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, яке має концептуальну основу, наукову новизну, велике теоретичне і практичне значення, вносить значний вклад у вивчення проблем підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Відповідно стверджуємо, що Процик Г. М. виконала актуальне дослідження, яке відповідає нормативним вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 року «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка, Ганна Михайлівна Процик, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри іноземних мов
для природничих факультетів
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Л. І. Морська

Підпис Л. І. Морської засвідчую.

Вчений секретар університету

О. С. Грабовецька